

Д. КУПКО

СВІТОГЛЯДНИЙ АСПЕКТ ЯПОНСЬКОЇ ПОЕТИКИ: МАКОТО, МОНО-НО АВАРЕ, ЮґЕН ЯК УСОБЛЕННЯ ТРАНСЦЕНДЕНТНОГО

Перш ніж говорити про категорію/принцип японської поезики *юґен* (幽玄), який пов'язують із навкололітературними розмислами XII ст. та поетичною антологією “Сінкокінвакасю” (新古今和歌集, “Нове зібрання старих і нових японських пісень”, 1210 рік), зробимо екскурс у попередні століття і згадаємо категорії японської поезики, які передували *юґен*. Ідеться про *макото* та *моно-но аваре*, проявлених у поетичних антологіях “Манйосю” (萬葉集, “Зібрання міріад листків”, друга половина VIII ст.) та “Кокінвакасю” (古今和歌集, “Зібрання старих і нових японських пісень”, 905 рік) відповідно.

На позначення *макото* в японській мові існують три ієроґліфи: 誠 (“істинність”; “щирість”; “правда”), 実 (“істина”; “сутність”; “розквіт”; “достигання”; “плід”, “зміст”), 真 (“істина”; “суттєве”; “сутність”; “абсолют”). Враховуючи їхній етимологічний аналіз, цей творчий принцип можна сформулювати так: відображення прихованої/таємничої істинної сутності речей, а також наявної, здійсненої речі. Отже, це так званий принцип істинності — уособлення в поетичній формі того, що автор вірша безпосередньо спостерігає (відображення наявної, здійсненої речі) і відчуває (відображення емоційного стану ліричного героя чи відчутій ним прихованої/таємничої істинної сутності речей).

Поняття *моно-но аваре* (物の哀れ) в перекладі — “чарівність речей”, “відчуття прекрасного” (перший блок значень), а також “смуток”, “співчуття” тощо (другий блок значень). Справді, *моно* (物) — дослівно “річ”, “предмет”, “щось” — усе те, що оточує людину. На другому іє-

рогліфі 哀 зупинимось детальніше, адже він, власне, й несе смислове навантаження усього вислову. Для нас важливий перший блок значень, який формується під впливом такого тлумачення: глибока прихованість (一) хаосу (いん) речі (一₃₀) або найвищий рівень (一₈) хаосу (いん) речей (一₃₀). Звернімо увагу на ключові вирази “глибока прихованість”, “хаос (いん) речі”, де *いん* — вже саме по собі темне, жіноче, внутрішнє, приховане, таємниче, а хаос — вічне джерело породження речей, думок, почуттів. Отже, у поєднанні ключових елементів ієрогліфа 哀 уособлено внутрішній, потаємний стан речей, стан хаотичний, іншими словами, оживлений, в надрах якого зосереджена творча енергія *ян*. Але ми пам’ятаємо, що в перекладі цей ієрогліф означає “чарівність” і “прекрасне”. Тож внутрішній, потаємний стан кожної речі і є її неповторною чарівністю, іманентною красою — от у чому сутність категорії *моно-но аваре*. Якщо вдалося виявити *аваре*, відчувати існування певного внутрішнього, прихованого наповнення кожної речі — побачити прекрасне, а потім відтворити, виникає твір мистецтва, наприклад, вірш:

Чи це не соловейко
заспівав?
Укупі з *хаті*,
що торік зів’яла,
весни чекає в полі Кудара.

Поет Ямабе Акахіто зобразив довершену картину: соловейко на стеблі *хаті*, проявивши її внутрішнє, потаємне наповнення через образ взаємного чекання на весну, тим більше, що *хаті* 萩 — один із атрибутів осені, а соловейко 鶯, навпаки, весни, що приходить.

У XII—XIII ст. на зміну категоріям *макото* та *моно-но аваре* приходить *юген*. *Юген* (за результатами етимологічного аналізу, “темне”, “таємниче”, “приховане”, “заповітне”) був початково філософським терміном китайського походження й означав одвічне начало, сховане у явищах буття. В японському мистецтві категорія *юген* — прихована трансцендентна краса, не до кінця явлена погляду. До неї можна вказати дорогу: натяком, підказкою, штрихом. *Юген* може міститися і в тому, що на перший погляд потворне, — як квіти ховаються в розколіні темної скелі¹.

Вірш принцеси Сьокусі з антології “Сінкокінвакасю”:

У нетрі гір
весна приходить пізно,

¹ Санович В. С. Поэты эпохи “Синкокинвакасю” / Пер. В. Н. Марковой // Тысяча журавлей: Антология японской классической литературы VIII—XIX вв. — СПб.: Азбука-классика, 2004. — С. 449.

*але вже й тут поволі тане сніг:
зі стріхи крапель стук
в соснові двері².*

Ще одна картина: стукіт крапель, які падають зі стріхи. Її внутрішнє, потаємне наповнення — краса — проявлене через те, що це стукіт не просто крапель, а крапель від снігу, що тане на стрісі й провіщає прихід весни.

На відміну від попередніх поетологічних принципів *макто* та *моно-но аваре* з інтенцією на виявлення (через відчуття) прихованого трансцендентного наповнення навколишніх речей та явищ і його відтворення, зокрема у вірші, яка властива і принципу *юген*, останній охоплює й уявлення про прекрасне як про щось невлвиме, сфемерне, спричинене добре засвоєною на той час буддійською концепцією *мудзьо* (無常) — “змінність усього сущого”³. Категорія *юген* відповідала характерному емоційному забарвленню поезії антології “Сінкокінвакасю” — почуттю скорботи, лякаючої таємничості буття, тлінності й нетривкості світу. На формування поняття *юген*, безумовно, вплинуло й поширене в ті часи вчення *дзен* з його уявленням про спонтанне, невіддільне розуму, інтуїтивне розкриття природи речей, яке гармоніювало із властивим японцям емоційним способом пізнання.

Ще однією важливою категорією поетики в “Сінкокінвакасю” стала категорія *йосей* 余勢 (інакше — *йодзьо* 余情: “надмірне” 余 “почуття” 情), що являє собою, так би мовити, трансцендентний вимір вірша. Поняттям *йосей* (або *амарі-но кокоро*) послуговувався вже поет Кі-но Цураюкі (872–945). Згадаємо його характеристику поета Арівару-но Наріхіра в передмові до укладеної Цураюкі поетичної антології “Кокінвакасю”: “Арівару-но Наріхіра. Серце його переповнювали почуття (*sono kokoro amarite*), але слів йому бракувало...”⁴ Цураюкі має на увазі, що в танка Наріхіра вміщені занадто глибокі почуття, які залишаються не до кінця вираженими в слові, причому вважає це недоліком. Мібу-но Тадаміне в трактаті “Десять стилів японських пісень” (1910 р.) також

² Антологія японської класичної поезії. Танка. Ренга (VIII—XV ст.) / Пер. з яп., комент., упор., передм. І. Бондаренка. — К.: Факт, 2004. — С. 523.

³ Боронина И. А. СИНКОКИНСЮ (“Новое собрание старых и новых японских песен”) // Яшмовая нить: Антология японской классической литературы / Сост. А. Р. Садовой. — М.: Издат. фирма “Восточная литература” РАН, 1998. — С. 233.

⁴ Антологія японської класичної поезії. Танка. Ренга (VIII—XV ст.) / Пер. з яп., комент., упор., передм. І. Бондаренка. — К.: Факт, 2004. — С. 174.

виділив п'ятивірші типу “*йосей-тай*” (сповнені надмірного почуття) й оцінив їх скоріше негативно⁵.

Лише в трактаті Фудзівара Кінто “Дев'ять розрядів японських пісень”, написаному на початку XI ст., присутність в поетичному творі *йосей* вперше розглядається як одна з ознак високої майстерності. *Йосей* — це сугестивні почуття, що мають виникнути після того, як вірш прочитано, автор підводить до них непомітно, розраховуючи на відповідний душевний відгомін читача. Так, образ, створений у вірші принцеси Сьокусі, розрахований на виникнення у читача передчуття весни, що надходить.

Насамкінець зауважимо, що поетика японської літератури, зокрема поезії, — це розділ японознавства, який потребує подальших доглибних досліджень за допомогою ефективного в цій царині — та використаного для написання даної статті — етимологічного методу задля адекватності розуміння поетологічних категорій і принципів.

Соколова-Делюсина Т. От сердца к сердцу сквозь столетия // Японская поэзия. — СПб.: Северо-Запад, 1999. — С. 11, 20–22.